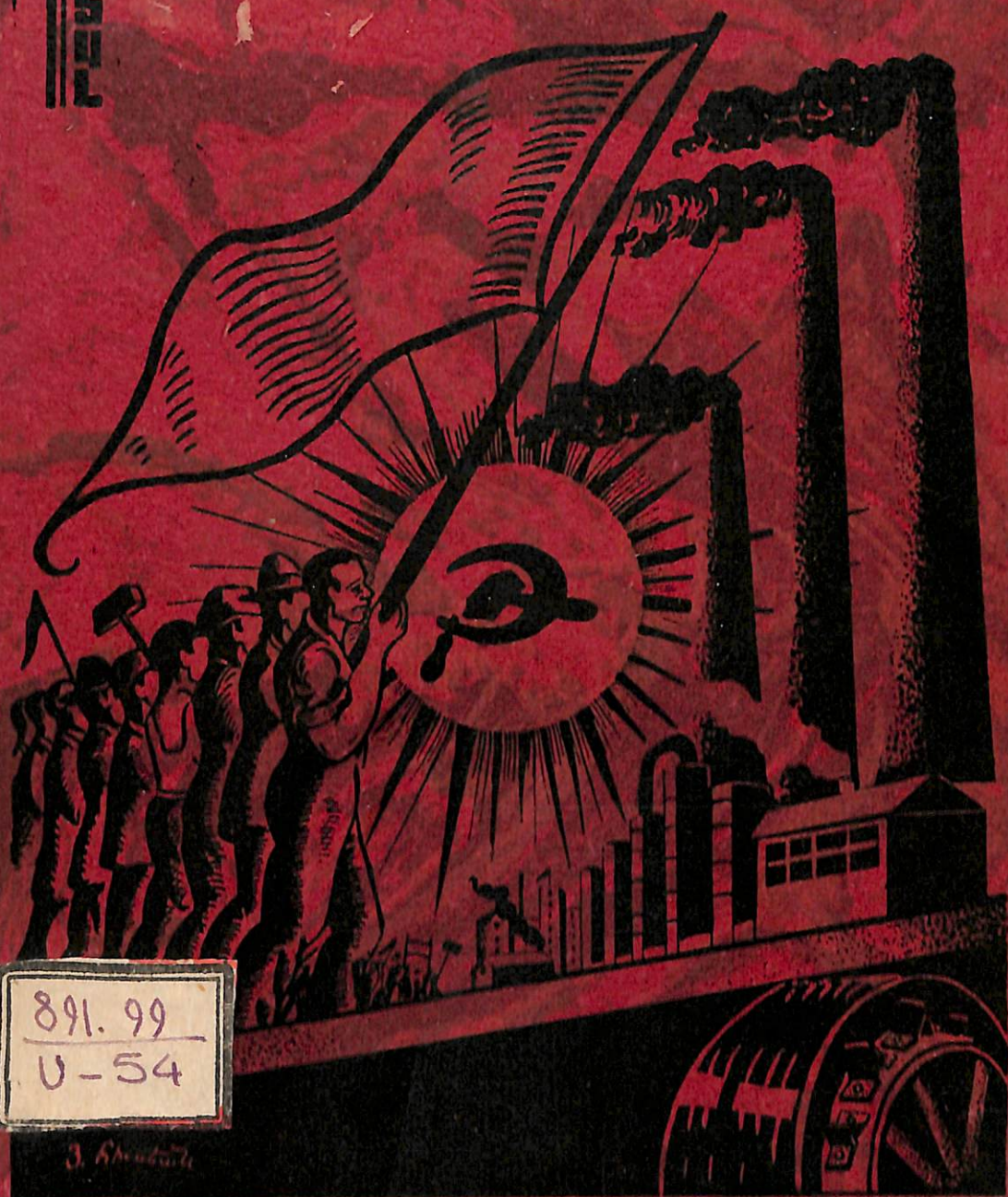

ԼՈՒՍԱՐԱՅԻ ԵՐԳԵՐ

Հ. Ե. Ե. Ե.

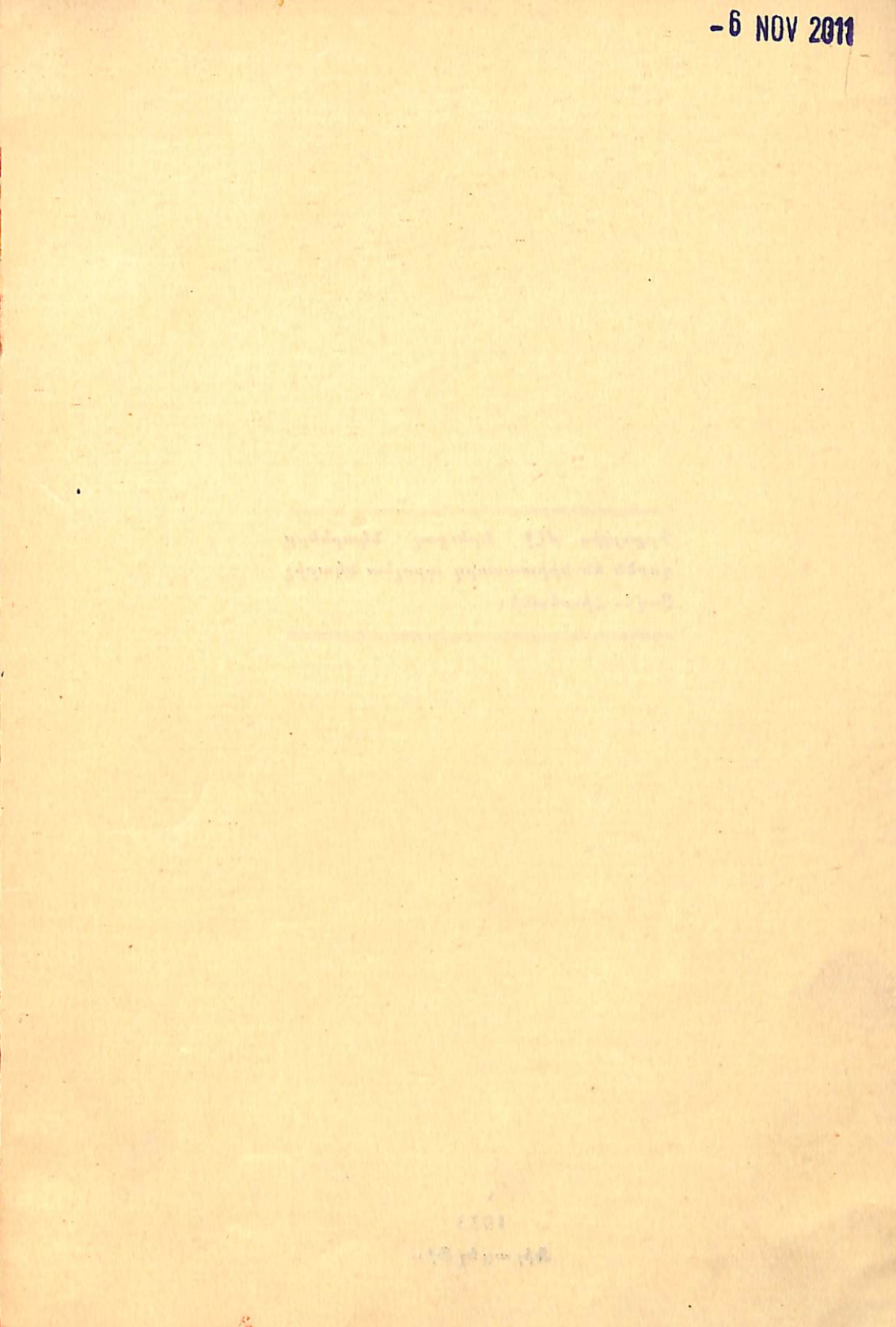

891. 99

U-54

J. Khachaturian

-6 NOV 2011

Գրքային մէջ երեւցող նկարները
գործն են երիտասարդ պլուլետ նկարիչ
Յովհ. Հիւսեանի :

1933
Ֆիլադելֆիա

6675

Դ Ր Ք Ա Ի Ո Ր Ո Ի Մ

Մեծ հաճությամբ է որ լոյս կընծայեմ զուտ բանութեան—
յեղափոխական բանաստեղծութիւններուս առաջին գրքոյկը:

«Լուսաբացի երգեր» անւանեցի այս հատորս—որովհետեւ
երգերուս խոշոր մէկ մասը նւիրած եմ գիշերւա մղձաւանջային
քնէն արթնցած եւ լուսաւոր հաւատքով եւ խրոխտ ու երկաթա-
կուռ շարքերով դէպի կապիտալիստական միջնաբերդը արշա-
ւող համաշխարհային բանւորութեան:

Կա մանաւանդ խորհրդային միութեան լուսաւառ իրակա-
նութիւնը: Այստեղ յաղթական աշխատաւորական մասսաները
փշրած տիրող դասակարգն եւ անոր ստեղծած ստրկական եւ
կեղեքիչ կարգերը՝ հարւածային թափով եւ անխորտակելի
կամքով սոցիալիզմ կը կերտեն:

Կտորներէս ոմանք առած եմ իմ «Գիշերէն մինչև Լուսա-
բաց» հատորէս եւ վերադնահատման եւ վերամշակման եմ են-
թարկած: Մէկ մասը երեւցած է «Բանւոր»ի մէջ—մէկ մասն
ալ անտիպ գործերէս են:

«Լուսաբացի երգեր»-իս այս գրքոյկով ես յեղափոխական-
գրական աստղարէղը կիջնեմ՝ մտքէս եւ կօշիկներէս վերջնակա-
նապէս թոթափած ազգայնական անցեալի մը արիւնոտ փոշին և
մանր-բուրժուա գաղափարաբանութեան ամեն մէկ հիւանդոտ
հետք:

Հին կարգերու պաշտպան մագաղաթաշունչ եւ բրածո
գրիչները եւ Փաշիստ կուսակցական կաշաղակները իրենց քարի դա-
րու բուրժ գէնքերով դարձեալ հրապարակ պիտի ելնեն աղմկե-
լու, հայհոյելու եւ խեղաթիւրելու համար: Անոնք մեծ գիւտ
մը գտնողի մեծամտութեամբ բողբոջելեան պրոպականտ պիտի
անւանեն այս իմ ելոյթը: Անոնք դոնէ այդ մէկ բանի մէջ
չիտակ են: Այո՛, ես իմ արեւստը գիտակցօրէն յեղափոխական
աշխատաւորութեան պրոպականտին եմ նւիրած—ինչպէս որ
ասկէ մի ժամանակ առաջ անգիտակից միամտութիւնով մը ես
գրիչս կը ծառայեցնէի ազգայնական խելագար արիւնախաղի
գովբին եւ մութ թախծութեան եւ մռայլ յուսալքումին:

Բովանդակ գեղարուեստն ու գրականութիւնը պրոպականտ
են մէկ կամ միւս դասակարգին ի նպաստ:

Պառնասականներու եւ բոլոր իմաստակներու «արեւստն» արեւստի համար» յիմարական լողունով ցնորամիտներու աշխարհի զառանցանքն է միայն :

Արեւստը կեանքի պատկերացումն է - իսկ կեանքը դասակարգային պայքար է եղած մարդկային պատմութեան ամբողջ ընթացքին : Արեւստագէտը հարկադրւած է ներկայացնել մէկ կամ միւս դասակարգի տրամադրութիւններն ու զգացումները :

Որքան ժամանակ որ տիրող դասակարգի ձեռքին մէջ կը գտնուի բոլոր բարիքներու եւ առանձնաշնորհումներու բաշխումը - «յաջողակ» արեւստագէտ լինել ցանկացողները այդ դասակարգի մոնետրիզմի թեւան եւ գովաբանողի նւաստացուցիչ եւ սակայն ոսկեպատ ճամբայէն պիտի քալեն : Ճնշող դասակարգի դատը ներկայացնելու յանդգնութիւն ունեցող արեւստագէտին համար կսպասէ հալածանքի - զոհաբերութեան եւ նոյն իսկ մարտիրոսութեան փշալից եւ դժւար ճամբան :

Համայնավար իրաւակարգին է վերապահւած անդասակարգ համայնքի հաստատման պատմական փառաւոր միտին : Այն ատեն է միայն որ պիտի ծագի մարդկային ընկերութեան նոր եւ լուսաշող դարաշրջանը : Այն օր համայնքը պիտի ազատուի կեղեքումի, ատելութեան, արիւնի եւ սարսափներու այն զզւելի վիճակէն որ յատուկ է դասակարգաւոր ընկերութեան :

Այն ժամանակ արեւստն ալ, մարդկային բոլոր միւս ֆիզիքական եւ մտաւոր ուժերուն հետ ձերբազատւած այսօրեա խափանարար եւ կործանիչ ուժերէ՝ պիտի հանդիսանա անդասակարգ համայնքի փառքի եւ երջանկութեան կենսատու աղբիւր մը :

Լուսարացի երգերով եւ աշխատած եմ ռազմերգել Հայ բանւորութեան եւ միջազգային պրոլետարիատի պայքարը, յոյգերն եւ յաղթանակները :

Անո՛նց, որ տակաւին անհաւասար եւ հերոսական պայքար կը մղեն տիրող արիւնտ կարգերու դէմ եւ «Կուի Երգերս» կը նւիրեմ :

Անո՛նց, որ հին կարգերը քանդած՝ սոցիալիզմի կառուցման, նորանոր փառահեղ նւաճումներու եւ փայլուն յաղթանակներու եւ անդասակարգ համայնքի կարմիր եւ լուսավառ դարը կը կերտեն - «Յաղթանակի Երգեր»ս կընծայեմ :

Կ. Ս.

Կ Ռ Ի Ի Ե Ր Գ Ե Ր

Արեաւիքի գիշերէն վերջ՝ ամբոյսներու արիւնով քաց՝
դո՛ւ կը ծագիս ահա շֆեղ, յաղթանակի վառ լուսաբա՛ց.
Եւ կարօտով մենք քե՛զ կերգենք, պայֆարի օ՛ր եւ կարմիր դա՛ր,
Եւ ծոցիդ մէջ փայլատակող լոյսէ կարգերն համայնավար:

Մենք կերգէինք երէկ վրէ՛ժ, սէր ու գինի—կռիւ ու բռն—
Երբ մեր կեա՛նքն էր միայն զրկանք եւ կոտորած եւ լին արիւն.
Ծովէ ի ծով մեծ Հայաստան մենք կերգէինք մանդատի հետ,
մինչ մեր վզին էր վաշխառուն, կղերն ու սով եւ խմբապետ:

Բայց քաղեցինք գիշերն այդ չար իր անպատում սարսափին հետ.
սով եւ ցնորք եւ կեղեքում մէզի նման անցան անհետ.
Եւ վարդի պէս դո՛ւ բացւեցար, հրեղէն բողբոջ, շառ լուսաբաց,
մեր մարտական բանւորներու քանգ արիւնէն կարմիր հագած:

Այսօր կերգենք պայֆարը մեծ՝ յեղափոխած բանւորներուն—
մեր խօսքն է բո՛ց, մեր խօսքը՝ ոռ՛ւմբ այս վիթխարի կռիւ դարուն.
ու կը վառենք քա՛նի մէկ ցոյց ե՛ւ մաքառում ե՛ւ յաղթանակ—
մինչեւ փշրենք իշխողներու վերջին կռւան, վերջին բանակ:

Եւ կը գրենք բո՛ցէ տառով՝ խորհրդային մեծ Միութեան
հարւածային քափը փառքի, նահումներ տիտանական:
Այսպէս հպա՛րտ եւ խանդավառ, կարմիր երգեր դրօշակ բացած՝
քե՛զ կողջունենք պայֆարի օ՛ր, յաղթանակի վառ լուսաբաց:

Աշխարհներուն մե՛նք կուտանք հա՛ց
 եւ կը մնանք մենք քաղցած .
 ի՛նչ որ կա շէն—մե՛նք ենք շինած—
 մե՛նք ընչազո՛ւրկ , կողոպտւած .
 գրկողներուն՝ կեանք ու վայելք—
 մենք՝ անբաժին , Մայիս Մէկ . . .

Լսօր—մէ՛կ օր—մենք քողեր ենք
 գործն ու հոգսը գործարան .
 եւ միակամ , պինդ կը դարբենենք
 մեր շարքերու կուռ շղթան .
 հերքը մե՛քն է , տէրե՛ք , լսէ՛ք ,
 կուի հրաւեր , Մայիս Մէկ :

Եւ աշխարհի չորս մէկ ծագէն
 կեանքի կուգան նո՛ր շարքեր—
 ամեն գոյնի , հագար ազգէն
 պողպատակուռ բազուկեն՝ .
 է՛յ գրկւածներ , ելէ՛ք , ելէ՛ք ,—
 հատուցման օր—Մայիս Մէկ :

Ստեղծագործ մեր կամքն հօր՝
 փլատակէն հին կարգի՝ —
 պիտի կերտէ աշխարհ մը նոր—
 համայնավար նոր կեանքի .
 խաղ ու ծիծաղ ամենուրե՛ք—
 մեր կարմիր օր —Մայիս Մէկ :

Կուի երգիչս , Նի՛ագարա , այսօր եկա քեզ այցելու—
 քե՛զ , որ հագար , հագար դարեր կոյր բնութեան կամփին հիւ՛
 որոտագոռ եւ լուսաբաշ կարշաւս սեպ ժայռերն ի վար՝
 հագար միլիոն արաք ներմակ ձիերու պէս մրկավար :

Կերգեմ հօր քո սահանքներ , ուր ալիքներդ փրփրակուտակ
 կը հարւածեն իրար ինչպէս հակառակորդ երկու բանակ .
 ու խեղճ վագրդ , որ անդադար ծեծելով քար ավերն ու հուն ,
 կատաղօրէն կը ծաւալի անդնդախոր ու գալարուն . . .

Կերգեմ անեղ ջրվէժներդ՝ կաքնափրփուր , լուսահասակ ,
 որ գմբալստի եւ տոպագի գոյնով գուգւած են շարունակ .
 եւ որոնց շուրջ պար են բռնած լոյսէ ամպեր ու ծիածան
 մեր երգերու մէջ բոցավառ՝ համայնավար դարու նման :

Նիագարա՛ , ծոցիդ առած լո՛յս ու բարի՛ք , գանձ անսահման
 եւ բիւրաւոր պայծառ աշխարհ կերտող ուժի շտեմարան ,
 գորշ ավերակայ բանտի մէջէն կերպաս ծովի կապոյտ գնդան՝
 կապիտալի տէրերն քողած քեզ միշտ ամուլ եւ անպիտան :

Հիմա պատկերդ կապականեն անոնք իրենց լաիրշ սիրով
 ամառու գաղջ գիշերներուն՝ քո մշտագոռ ջրերուն քով .
 կամ մաւ առած մի ծախւած կին՝ գայրոյթիդ դէմ կը ծիծաղին—
 Նիագարա՛ , ամեհի ուժ , անմիտ խոյանք , դո՛ւ պոռնիկ կին :

Մե՛նք ալ ունինք ո՛ւժ եւ խոյանք եւ մաքառում , Նիագարա՛ ,
 մեր դասակարգն , որի առաջ քո հմայքը փա՛կ կը մնա .
 եւ մեր արշաւն չի նանչնար ոչ մի պատար , սահման ու հուն ,
 ու մենք պիտի փանդենք ամեն ամբողջ գոռոգ մեր տէրերուն :

Այն ժամանակ քեզ ալ ազատ օր պիտի տանք—փառքի շրջան,
եւ քո անհուն գեղեցկութիւն, ուժն ու գանձեր քո անվախնան
պիտի բաժնենք ամեն ոքի—ամեն երկրի համայնավար.
Եւ դու, հպարտ ու գեղեցիկ, պիտի անիս դարէ ի դար:

Փ Ա Կ Ի Ա Մ Գ Ո Ր Ծ Ա Ր Ա Ն

Գերեզմանի պէս լուռ է կերպասի մեծ գործարան,
որի դռներն է հիւսեր սարդը նրբին իր ոստայն.
որպէս հսկա հարցանիշ կախեր է սեւ այն ծխան,
սարսափահար աչքի պէս բաց է ամեն պատուհան:

Մեքենաները ժանգոտ՝ մահուան դալուկն են հագեր,
նման մարած մամերու՝ կողքան անթիւ իլիկներ.
յանկարծ քնատ մի ջղջիկ առաստաղէն կառնէ թել,
եւ կը մազի սեւ փոշին լացի նման յարատել:

Դեռ երէկ էր որ վարձքի հագար հագար ըստրուկներ՝
սպանդատան մէջ այս մութ՝ կապիտալին գիշակներ՝
կմախքէն չո՛ր մատներով եւ թոքերով ըսպառած
կաշխատէին չարաչար որ տուն տանին մի չոր հաց:

Եւ անարել ու մռայլ այս գործատան մէջ խոշոր՝
անիւներու քաւալման կելներ աղմուկն ու ժխոր
որպէս ցաւի հեծեծանք, որպէս տրտունջ ու բողոք
այս ռերագործ կարգին դէմ եւ կեղեքման՝ անողոք:

Եւ կը բանէր քանգ կերպասն —ամբողջ գարնան, ծիածան.
փա՛նի կեանքէ, արիւնէ գոյներն այդ վառ՝ ծաղկեցան.
եւ նուրբ թելերն հիւսեցան փա՛նի փանդած երազէ—
որ վարդ կերպասը հագին՝ հարուստ աղջիկը նա՛զէ . . .

Որ տէրերու ստեղծած միլիոնաւոր պողոնիկներ
աւելի քանգ վաճառեն իրենց հրապոյրն, իրենց սէր.
որ եօթ ցամաք եւ եօթ ծով դառնան հլու հպատակ
կապիտալի կայսրերու երկաթակուռ թաթին տակ:

Բայց հին կարգի փայլալուսն հասաւ շրջանը դաժան .
 ու փակեցան ամբակուռ դռներն մոռալ գործատան .
 հազարաւոր բանուորներ ինկան փողոց, դռնէ դուռ—
 անգործ, անտուն, անօրի՛—բայց վնասական եւ ամուր :

Եւ ճիշդ այսպէ՛ս փակեցան հազա՛ր հազա՛ր գործարան,
 տասնեակ միլիոն բանուորներ գայլի բերան քողեցան .
 բայց անբաժին ու գրկւած այդ ամբոխը սովահար
 դրօշին տակ լեռնիների ընտրեց կռիւ ու պայքա՛ր :

Արիւն պիտի հոսի շատ—Ատլանդեանի չափ առատ .
 եւ ամբակուռ շարքերով պիտի գանձ մենք անընդհատ—
 մինչեւ փանդենք գրկանքի ամեն ամբոց ու պատուար
 մեր մշտահոս շարքերու հեղեղումի դէմ վարար :

Երբ մեր հզօր դասակարգ շահի վերջին յաղթանակ,
 եւ գրաւենք երկիրը, ե՛ւ նիւթ, ե՛ւ խօսք—ժամանակ .
 եւ հիմնենք մեր լոյսէ կարգ—հին կարգին տեղ խելագար,
 արշալոյսէն շա՛տ պայծառ վառենք մեր օ՛րն ու մեր դա՛ր—

պիտի բանանք մենք այն օր ամեն մէկ փակ գործարան—
 որպէս ուժի եւ կեանքի եւ վայելքի նոր կայան,
 ուր խնդումը պիտի գա—արեւի հետ կազմէ ծով
 անդասակարգ համայնքի ստեղծագործ հարւա՛ծով :

ԱՄ ԵՆ ՈՒՐ Ե՛Ր

Տանջւա՛ծ չֆնաղ մեր արեւել՛ք,
 որի սարեր
 որքա՛ն բարձր են աշտարակւած դէպի արեւ,
 ժողովուրդը
 աւելի խոր մխրնւած է գերութեան մէջ :

Եւ նոյնագոյի հազա՛ր տէրեր,
 ու կայսրերը կապիտալի
 անոր մարմինն կը յօշոտեն
 անքիւ տա՛րի :

Խեղճ Ափրիկէ՛,
 էն սեւ մորթով, բոսոր վերքով ջարդւած երկիր
 որի գոյնէն աւելի սեւ է բռնութիւնն
 տէրերուն իր :

Գող Եւրոպա՛,
 որի գոռոց լուդերն ագահ
 անծայարածիք երկիրներ են յափշտակած
 իբրեւ կալւած —
 ռանջբարներու եւ բանուորի արեան գնով .
 իսկ բանուորին եւ ռանջբարին
 բաժին հանած են միայն սով,
 ըստրկութի՛ւն,
 դարձեալ արիւն—շա՛տ որքան ծո՛վ :

Եւ վաշխառու Ամերիկա՛,
 որ ամենեքին պարտքով կուտա
 հա՛ց ու դրամ .
 եւ կը քողնէ իր բանուորներն առանց լաթի
 եւ անօրի՛ :

է՛յ գրկւածներ բոլոր երկրի,
նոյն լծի տակ անխօս տնօր
եւ նոյն տիրոջ կամփին գերի.
որքա՞ն մնանք բաժան, բաժան,
եւ մոլորած ու թշնամի:

Ուշքի՛ եկէ՛ք եւ միացէ՛ք,
եւ միակամ ու ամենի՛,
հրդեհի տանք հին կարգն ու սարք
եւ ողջ աշխարհն մեր կը լինի:

Եւ կը տեսնեմ չորս մէկ ծագէն
գրկւածներու մեծ բանակնե՛ր,
հազար լեզուով նոյն ռազմերգը որոտալով,
փոքորկին դէմ եւ թշնամուն
բանալով մէ՛կ վառ դրօշակ՝
նոր օրերու մեծ պայքարի նման կարմի՛ր,
կ'արշաւեն վեհ ու յաղթական:

Հին դասակարգն ու հին աշխարհ
Բոցերու մէջ կ'անհետանան.
Եւ մէկ ծագէն մինչ միւս ծագն արեւի
մէկ նո՛ր աշխարհ կը շողշողա —
բանուորներու համայնավար երկիրը նոր,
հարւածային աշխատանքով՝
մի դիւքական վա՛րդի նման գեղափոքած,
արեւի տակ — ծովէ ի ծով — մինչ հիւսիսայգ:

1008 3919
36183

Եւ կը ծփան որքա՛ն լոգունգ, որքա՛ն բողոք՝
արինավառ մի հրդեհի պէս անողոք.
ու դեռ վարար գետերու պէս փրփրած կուգան
յեղափոխւած շարքերն անվերջ՝ բանուորական:

Ելած հզօր ու ամենի որպէս մրրիկ,
որպէս ովկիան՝ լեռնակուտակ հանած ալիք—
կուռ շարքերով հասան փաղփի մեծ պողոտան
բանւորները ծովածաւալ, սպառնակա՛ն . . .

Ամեն անկիւն, հրապարակ—ամեն ճամբա
դիրք են բռնած հեծեալ զինուոր եւ միլիցիա .
եւ անօթի գայլերու պէս՝ հազար լրտես
կը սլփտան բազմութեան մէջ հանդիսատես :

Ու մայքերու վրա մարդու ծով է խուժած
խայտաբղետ ե՛ւ փոքորկոտ եւ զարհուրած .
եւ շէնքերէ կրանիտէ, գան ու մարմար
դո՛ւրս են քափած անքիւ գլուխ սարսափահար :

Եւ կը ծփան որֆա՛ն լոգունգ, որֆա՛ն բողոք՝
արինաւառ մի հրդեհի պէս անողոք .
ու դեռ վարար գետերու պէս փրփրած կուգան
յեղափոխւած շարքերն անվերջ՝ բանւորական :

«Կեցէ՛ք» յանկարծ կը հնչէ բիրտ մէկ հրաման—
եւ կը կանգնին—պատրաստ կուի՝ զօրք, ոստիկան .
«առա՛ջ, առա՛ջ» կը գոռա մի երկաթ բանւոր—
եւ կը շարժին շարքերը կուռ եւ ահաւոր :

Լիբբ տէրերու հարւածին դէմ՝ հարւած կուտան
առաջ յորդող շարքերն ամուր բանւորական .
եթէ մի տեղ յանկարծ անեն մի փոքր նահանջ—
տասը դիրքէ փոքորկավագ կերքան առաջ :

Զո՛ւր կը քափեն սառած ջրի տեղատարափ
խորտակելու այս փառահեղ արշաւին քափ .
ի զո՛ւր ոտքի տակ ջարդելով կին ու բանւոր՝
գրոհ կուտա Մորգանի մեծ հեծելազօր :

Դեռ կը փալեն . . . եւ կը հոսի առատ արիւն
ե՛ւ բանւորի, ե՛ւ բոսերու այդ շներուն .
երբոր ընկնի մէկը մարած կամ վիրաւոր՝
աւոր տեղը բռնել կուգան հազար բանւոր :

Փա՛ռք ձեր կամփին, պողպատակուռ լոյս ընկերներ՝,
փա՛ռք ձեր զարկին նոր աշխարհի յոյս ընկերներ,
կերթա՛ք անվախ . . . եւ հազարներ ձեզ հետ կուգան
եւ անվախեան հեղեղի պէս դեռ պիտի գան . . .

Որպէս հրդեհ անմարելի եւ բոցավառ
դեռ կանգուն է ցուցանակի կարմիր անտառ,
գոր կը տանին դէպի կռիւն ու ապագան՝
յեղափոխւած շարքերն անվերջ —բանւորական :

Եկե՛ր էին ֆազաֆներէ, մեծահարուստ, հսկայական,
որոնց շէնքերը հոյաշէն, երկնաւայաց, ամբարտաւան՝
երէկ անոնք կերտեր էին աշխատանքով ստրկական.
այսօր անգործ էին անոնք — ոչ հաց ու ոչ բնակարան:

Եկե՛ր էին գործարանի բանուորները տանջւած, նիհար,
որոնց քէն դեռ քուլաւոր հնոցներու ծովը կուգար:
Եկե՛ր էին մութ հանքերու գերիները՝ դէմքերը սեւ,
որոնց կեանքի զարհուրանքի գիշերն եղած էր անարեւ:

Եկե՛ր էին մշակները՝ շագէն այրած լանջն ու նախտ,
որոնց ձեռքով անապատներ դարձան հանդեր բերքով առատ.
որոնք տեսեր էին իրենց հնձած բերքի շեղջերու մօտ
կը մեռնէր մի ողջ դասակարգ կտոր մը սեւ հացի կարօտ:

Եկե՛ր էին ամեն ազգէ բանուորները եղբայրական,
կարիքն որոնք փշեր, բերք էր Մորգանի Ամերիկան.
սեւ սաք գոյնով աղւոր նեղքե՛ր, շէկ նորդիներ—աչքերը՝ ծով,
եւ մրայոն լեռնականներ—անդնդախոր սեւ աչքերով:

Եկե՛ր էին արեւմուտէն, անարգ լինչի բոգ հարաւէն,
Եկե՛ր էին սառ հիւսիսէն, ատլանդեանի ֆազաֆներէն.
ամեն կողմէ կուռ շարքերով հասեր էին մայրաֆազաֆ՝
է՛ն կորովի ու գովական, է՛ն հոյակապ, ռազմիկ աղափ:

—Տասներկու՛ միլիոն գործազուրկներու
բողո՛քն ենք բերքը էս տեղ գոռալու.
մենք ենք ստեղծեր ամե՛ն ինչ որ կա—
ամեն ինչ կտրեր մեր գլխի վրա:

Շիներ ենք աշխարհս, վայելքներն անոր—
ու մե՛նք կը մնանք անտուն ու տկար.
հազար բարիքի, ուտեստի ծո՛ւղ է.
իսկ մեր բաժինը զրկանք ու սո՛ւղ է:

Մենք որ կերտեր ենք երկիրն այս հզօր,
ձեր գլխին պիտի փուլ տանք մենք մի օր.
եւ պիտի կերտենք մե՛նք մեր նո՛ր աշխարհ—
հանուր վաստակի, վայելքի համար:

Եւ շարժեցաւ Արշուն հանդարտ՝ մեծ ֆազաֆի փողոցներէն՝
Միջագայնի խրոխտ կանչը փոքորկի պէս որոտալէն.
ցուցանակները ռազմաշունչ՝ բռունցքի պէս տնկւեր էին.
եւ աննւաճ աղբ փառղներն՝ միլիոններու ո՛ւժն ունէին:

Դուրս էր յորդած հեղեղն անվերջ՝ բանուորներու հանդիսատես,
որոնք արշուն կ'ողջունէին մի յաղթական բանակի պէս.
Եանգիներու այս մեծ ոստան՝ վաշինգտոնի օրէն ի վեր՝
դեռ չէր լսած մի այսպիսի բանուորական մարտահրաւէր:

Եւ փակեցին դռներն ըշտապ՝ կապիտալի, Սպիտակ տան.
նար ու նամբան բռներ էին ռումբ, գնդացիք ու ռազմական.
անգէն Արշուն, որ բոսերուն բողբոջելու էր հոն եկեր՝
անոնց աչքին կարմիր սարսափն ու մղձաւանջը դարձեր էր:

Անգէն Արշուն կանգ առաւ. գունդ գունդ իրենց տեղեր դարձան՝
ընկերներուն ըսելու որ վաշինգտոնէն բան չի յուսան,
թէ տէրերու այս հին կարգերն իսկապէս են ու մարդասպան,
եւ թէ կա բաց մէկ ճանապարհ—կուրի դժար, կարմիր ճամբան:

Ըսին անոնք «նորէն կուգանք մենք ամբարկուռ, խիտ շարքերով՝
մեծ հատուցման օրին վստահ, սպառազէն աղբ հաւատով.
եւ խորտակուող սիւներու տակ, տէրե՛ր, մենք ձե՛զ պիտի քաղենք—
որովհետեւ նոր աշխարհի, նոր կարգերու տէրը մե՛նք ենք:

3 U. 2 P. U. 3 U. 4 P. 6 P. 9. 6 P.

Ես ինչպէ՛ս երգեմ քո փառքը լուսէ ,
լոյս ու լուսաշէն , Բանու՛ր Հայաստան .
է՛ս երգիչդ ինչպէ՛ս քո գովքը հիւսէ ,
յաղթող ու հօօր իմ նո՛ր Հայաստան . . .

Ահեղ պայքարի , ծով արեան գնով
ծնար դո՛ւ բոցէն , մշա՛կ Հայաստան .
աշխատաւորի դատով քրտինքով՝
հասակ քաշեցիր , ջահէ՛լ Հայաստան :

Շարքին ես կանգնած Սովետ Միութեան
չինար հասակովդ , կարմի՛ր Հայաստան .
նոր Արեւելի բոցեղէն դռան
դո՛ւ , անփուն սլահակ , ռազմիկ Հայաստան :

Եւ քո ստեղծագործ , շէնշող ձեռքին տակ
կը ծնին անքիւ շէնքեր ու աւան .
եւ քո աստղահիւս , ջինջ երկինքի տակ
շո՛ղ կուտաս որպէս լոյսի շատրւան :

Էն հի՛ն ցահիճներն եւ դաշտերն անբեր՝
գա՛ն ու ծաղկուն են , սիրո՛ւն Հայաստան .
էն լերկ բլուրներդ եւ ամուլ սարեր
հանք ու գանձ կուտան , բեղո՛ւն Հայաստան :

Եւ դրօշակ քացած դու մո՛ւրն ու մանգա՛ղ՝
կանգնած ես պայծառ գալիքի նամբին .
դո՛ւ համայնական վաստակովդ գրադ՝
շքեղ երազիդ լուսաշող ափին :

Փռւած է կարմիր բանակիդ ալիք—
 քն դատի պաշտպան, զինուոր Հայաստան .
 արշաւի՛ր վսեմ դէպի մեծ գալիք,
 քն կայծակ թափին մատա՛ղ, Հայաստան . . .

Ես ինչպէ՛ս երգեմ քն փառքը լուսէ,
 լոյս ու լուսակերտ, բանու՛ր Հայաստան .
 Էս երգիչդ ինչպէ՛ս քն գովքը հիւսէ,
 յաղթող ու հօր, իմ նո՛ր Հայաստան :

Ն Ո Ր Հ Ո Ր Ո Վ Է Լ

Երէկն անցաւ . երէկն մե՛ր չէր .
 հո՛ղը որ կար—հողտիրոջն էր .—
 հա՛ցը մեր չէր—փողտիրոջն էր .
 միտքը, հոգին—տէրտրոջն էր :
 Հօ՛, հորովէ՛լ, յագնած եզնե՛ր,
 հօ՛, հորովէ՛լ, տանջւած եզներ .

Սէրը մեր չէր—մեծատանն էր .
 ֆրագ որդին—գերութեան էր .
 կեանքը մեր չէր—տէրութեան էր
 ա՛յս, է՛ն կեանք չէր գերեզմա՛ն էր :
 Կը դատէինք դառ ու դաժան՝
 սովը դռնէն միշտ անբաժան :

Էսօր որ կա—էսօ՛ր մերն է,
 համա՛յնքն է որ հողին տէրն է,
 մենք կը դատենք—արտը մէկ է,
 մեր վարն ու ցան—դատը մէկ է :
 Երբա՛ք անդարձ, մռայլ օրե՛ր,
 տրակտո՛րն է հանդերն ինկեր :

Հու՛նձքն է առատ—հասկերու ծով—
 մեր համայնքի պիրկ հարածով .
 ձեռքըդ դալա՛ր, ջահէլ բանուոր—
 մենք հաց կուտանք, դու՛ք՝ տրակտոր :
 Հարածային, կարմի՛ր ընկե՛ր,
 մենք եմք էսօր աշխարհի տէր :

Եռագոյնը կը ծածանէր այն մահահոտ օրերուն . —
փողոցները՝ լեցուն դիա՛կ, ժանտախտ մտած ամեն տուն .
գիւղերն՝ ֆանդւած հիմնայատակ , քալան ու մահ էր համբա՛ռն .
դաշտերն՝ խոպան կամ հրկիզւած որպէս լիւծ գերեզման :

Այնտեղ օրը ս՛ուգ էր— արիւն , գիշերը՝ ցաւ ու սարսափ ,
բաղա՛մները՝ գերեզմանոց , գուլումն—անվերջ ու անա՛փ .
այրիներու եւ որբերու աշխարհն էր այն աւերակ
ա՛յն օրերուն երբ եռագոյնն էր Հայ երկրի դրօշակ :

Եւ ոսկրացած , տկար մի ձեռք՝ բռնած մահի այդ նշան՝
հոչակած էր կռի՛ւ ընդդէմ երկիրներու հարեւան .
ու Հայ բանակն փոքորկածե՛ծ , նօթի , բոսիկ եւ խարած
նակատներուն վրա կսպառէր —կրակն իրեն չի հասած :

Նո՛ւբանֆին տակ եռագոյնին՝ խմբապետ ու նախարար
Անգլիացի տէրերու ոտք կը սողային միշտ խոնարհ .
իսկ բանուորին ու գիւղացուն պատիժն էին—պատուհա՛ւ .
օրէնֆն՝ ռնիր ու մավիզէր , կարգը սովն էր անպակաս :

Մոռալ բանտն էր հին նայիրին—ոչ հար կար , ո՛չ հանապարհ .
ներսը՝ մոխիր եւ մեռելներ , շուրջ թշնամի անհամար .
թշուա երկի՛ր ու ժողովո՛ւրդ , սեւագոյն է՛ջ պատմութեան—
այդ էր դաշնակ եռագոյնի «ազատ , անկախ Հայաստան» :

Օ՛ր մ'ալ բանուորն ու զինուորը եւ կեղեքւած գիւղացին
նո՛ւբի ելան ինչպէս տիտան . եւ մէկ զարկով փշրեցին
սովի , մահի կա՛րգն այդ անարգ , նախարար ու խմբապետ ,
գերեզմանի , սուգի նշան այդ եռագոյն ֆուրջին հետ :

Եւ պարգեցին հորհրդային մեր նոր դրօշակ լուսավառ—
արիւնագոյն , մուրնն ու մանգաղ՝ հին Մասիսի վերել վառ .
ու բացեցան միլիոն լեզու ազատութեան նոր երգին ,
հարեւաններն՝ եղբայրական համբոյրով մեզ դիմեցին :

Եւ կովկասէն մինչեւ Սիբիր , Ուկրանիայէն մինչեւ Զին
հարիւր միլիոն ձեռքեր եկան սատարելու մեր գործին .
ու ծաղկեցաւ մեր հայրենիք փափուր վարդի բուրմունքով ,
անապատը՝ ծիլ ու կոկոն , դաշտերն դարձան հասկի ծո՛ւլ :

Եւ յորդեցան մեր շարքերը—պողպատակուռ , խանդավառ .
արշաւեցինք ամեն նակատ ուր կռիւ կար ու պայքար .
առինք ամեն անառիկ բերդ , տարանք անվերջ յաղթանակ—
մինչ մեր վերել կը փոքորկէր հարւածային մեր դրօշակ :

Գործարանի անթիւ ծխան ամպերու հետ եմք խառներ ,
հագար հիմնարկ , ուժի կայան բերդերու պէս եմք կանգներ .
ու կը կերտենք մենք մեր դարը հզօր , պայծառ , յաղթական
եւ մետաղով ու ծիծաղով կը հիւսենք մեր առօրեան :

Ու բռներ եմք ամեն մէկ դիրք դէպի գալիքն լուսածիր ,
որի համար մենք կստեղծենք , մի նոր համայնք ու երկիր .
ու չի ծնիր երբէ՛ք այն ուժ , որ խափանէ մեր բանակ ,
որ կարմրադրօշ գրոհ կուտա յաղթանակէ յաղթանակ :

Եւ պարգեր եմք մեր դրօշակը փոքորկածութի , մարտական ,
մինչդեռ շփեղ կը բողբոջի անդասակարգ ապագան .
եւ կը մեծնա , կը ծաւալի հրդեհի պէս շարունակ
մեր գրոհի ու յաղթութեան անպարտելի դրօշակ :

Ելբրուզէն դէ՛ն, դէպի հիւսիս,
 եղբայրութեան գաղափարի չափ անպարփակ,
 կը տարածւի Ռուսական դաշտն ընդարձակ—
 բանութեան մեծ ուժասիւ:
 Հանդարտ պառկած մշուշներու տակ արեւոտ,
 անոր մէկ նոթ-
 հիւսիսայցի արծաթ ցոլփում է լուսագարդ,
 եւ մէկ ծայրն է արեւածագ եւ առաւօտ:

Էս մեծ երկրի տէրերը հին
 մեր Կովկասի տէրերն էին գոյ ու դաժան,
 սրունց համար լոկ թալանի մի դաշտ էր այն—
 ե՛ւ Ռուսաստան:

Այսօր, սակայն, ըռու բանոր,
 հին տէրերը, հին կարգերը անդարձ թաղած,
 մեծ վերելքի երգը շրթին՝
 եղբայրական ձեռք է մեկնած նոր Կովկասին—
 Աշխատանքի մէջ՝ մասընկեր եւ մեծ կուին մէջ՝ գինակից:

Աշխատանք եւ գիւղացի տանջուող մարդուն—
 ուր որ լինի,
 յոյսի երկիրն ես պանծալի,
 կարմիր, անյաղթ Ռուսաստան,
 ողջոյն քեզի, — հազար ողջոյն . . . :

Պարե՛ր, դարեր մեր Կովկասը հրաշագեղ,
 իր փերուզէ երկնքով,
 բանոր մարդու բանտն ու զնդան էր եղած.
 դաշտերն անոր պտղաշատ
 ջրած էին մշակներու քրտինքով.
 իսկ մեծաւորն անաշխատ՝
 էդ քրտինքէն իր գինին էր ամբարած:

Ռանջբարն փարէն կաթ—սեր ու մեղր էր հանած
 իշխողներու խախնամքին իբրեւ տուրֆ—
 ինք սոված էր մնացած:

Իրար կլծփին չոքած որպէս չար գազան
 իրար էին պատառած
 աշխատանք էդ գրկածներն հարեւան
 որ իշխողներն աւարներով նոխանան:

Բանոր էդ խեղն ժողովուրդ
 էն Կովկասի բարձր սարին շղթայւած՝
 աւանդութեան կալանաւորն էր անբաղդ.
 եւ մեծերը անյազուրդ՝
 անոր բարի մեծ սիրտն էին բզգտած
 երկա՛ր, անվերջ դարերով . . .

Էդպէս տխուր էր Կովկաս . . . :

Կարմիր տարի՛ վնուական . . .
 բանոր, մշակ, գիւղացի բազմութիւններ ահաւոր
 ոտքի ելան—

տիտանօրէն եւ մարտական եւ հօր—
եւ մէկ զարկով պատմական
փշրեցին եւ աւանդութիւն ե՛ւ շղթան
իրենց անարգ գերութեան . . .

Բիւր ողջո՛յն քեզ, նոր կովկա՛ս .
աղջիկներուդ սեւ աչքին մէջ շողացող
Ժպտին նման դիւքիչ ես դու, ջան կովկա՛ս .
ջրվէժներէդ հոսող գլզլան ջրերուդ
նման ազատ եւ հարազատ ես, կովկա՛ս :

Քո գովական՝
աշխատաւոր բազմութիւնը հարեւան,
այսպէս փանդած լիրք տէրերու կուռ շղթան,
դաշն է կապած եղբայրական միութեան :

Քո պատմական
փաղափներուդ վերեւ իբրեւ ծիածան
կը ծածանի հպարտ մէ՛կ հատ դրօշակ—
ստեղծագործ աշխատանքի մէ՛կ նշան :

Խենթ գետերուդ—անգուսպ, անշահ եւ փրփրան
դո՛ւ սանձ դրիր, ջան կովկաս .
ո՛ւր շինած ես մեծ գործարան ու կայան
ուժ եմ ջամբած անպակա՛ս .
եւ էդ զմրուխտ սէգ սարերուդ պէս տիտան՝
կը բարձրանա՛ս, ջան կովկաս . . .

Մտքին մէջ բոց՝ եւ գալիքի վառ պատկեր
բանւորները քո մարտար
այրած եմ ողջ անցեալը եւ հին կարգեր
եւ կստեղծեն նոր ապագա, նոր աշխարհ :

Բիւր ողջո՛յն քեզ, նոր կովկաս . . . :

Մ Ի Ա Ս Ն Ի Կ Ե Ա Ն

Այդ ահաւոր բարձունքէն,
մի հրեղէն արծւի նման դու անհաս,
վեր Մասիսէն, ելբրուզէն
կը դիտէիր ազատ, չֆնաղ մեր կովկաս,
որ վառ ինչպէս մի երազ,
ծովէ ի ծով կը բողբոջի փաղցրօրէն :

Դո՛ւ կամեցար մէկ նայուածքով անպատում
ողջունել էդ մշակներու հայրենիք,
էդ բազմացեղ բանւորներու պետութիւն,
ինչպէս սիրո կախարդական մի ժպիտ,
ինչպէս անհատ մի երազ—
էս անմահ, խորհրդային մեր կովկա՛ս . . .

Էդ տեսիլքէն դու խանդավառ
հրդեհ եղար, անհետացար—
բայց չի մեռար,
դարձար երազ ու գաղափար :

Եւ հարազատ քո ընկերներ
էդ գաղափար որպէս արեւ հրաշափառ
պիտի վառեն դարէ ի դար :

Մինչեւ հասնի կարմիր գալիք,
մինչեւ հին կարգ ու հին աշխարհ
անցնին որպէս մէգ ու խաւար,
եւ մնալ գա կարգն ու օրէնք պրոլետար—
անդասակարգ համայնքներու մի նոր աշխարհ,
ո՛ւր չի մարի արեւն երբէ՛ք,
ո՛ւր ծաղկեր է ե՛ւ կուգա ձիւն—
ամենուրեք—
համայնավար մէկ միութի՛ւն :—

Երէ՛կ զնդա՛ն էր երկիրդ ու կեանքդ՝ մի դող սարսափի .
վզիդ չոքած էր սովը նման քաղցած վիշապի .
բայց դո՛ւ, աչքերդ հիւսիսի կարմիր աստղին սեւեռուն,
կուի ելար, հեղեղի պէս հոսեցիր քո արիւն :

Այսօ՛ր արդէն կանգնե՛ր ես մի բերդի պէս յաղթական .
վարդե՛ր ունիս ոտքիդ տակ, նակտիդ վրա աստղե՛ր կան .
սուրդ է ամուր ձեռքիդ մէջ, դրօշդ՝ յոյսիդ պէս պայծառ,
կամփդ կայծակ է հատու եւ քո կորո՛վն՝ անսպա՛ռ :

Ողջո՛յն կուի՛դ վիթխարի եւ յաղթութեանդ լուսաշող,
ողջո՛յն կարմիր բանակիդ, բանուրներուդ հարածող .
ողջո՛յն եւ կուռ միութեան երկիրներու հարեւան
Արարատէն հիւսիսայգ, արեւծագէն—կարպատեան :

Ողջո՛յն հզօր նոր կարգիդ, անշեղ կամփիդ շինարար .
ստեղծագործ մեծ շունչիդ եւ վերելքիդ լուսավառ .
ողջո՛յն անոնց որ ինկան գոռ կուին մէջ յաղթական,
ողջո՛յն անոնց որ դեռ կան, անոնց որ նոր պիտի գան :

Եւ դո՛ւ մտոցած երէկի անթիւ գոհերդ ու արիւն,
լոյսէ քո դար կը կերտես եւ սոցեալիզմ եւ գարո՛ւն .
մեղր ու բարիք կը թափես քո ջինջ ու քաղցր հոգիէդ—
ահա արտե՛րրդ հասուն—ոսկի ծով եմ վէտ ի վէտ :

Եւ դու լոյսի եւ սիրո ջահդ ես վառած աղամանդ՝
եւ վե՛ր նոյն իսկ Մասիսէն, երկնից դաշտէն արգաւանդ
պողպատ բազկովդ կը կախես . եւ գրկածներն անխտիր
կարմիր տօնիդ կը կանչես եւ գալիքիդ լուսածիր . . .

Բայց քէ մի օր քշնամին պղծել գա քո աշխատանք,
գա վերջ դնել թոխքիդ, նարտար բազկիդ էլ՝ կապա՛նք .
նոյնիսկ մեռած ռազմիկներդ պիտի ելնեն քո հողէն
եւ այդ անարգ քշնամին մահուան փոսին մէջ թաղեն :

Կանգնած ոսկի ծովին մէջ խորհրդային հասկերուն՝
 ցիւղացին նո՛ր հորովէլ կը ցնծերգէ հովերուն .
 եւ տրակտորն փնջալէն՝ ձիերու պէս վրնջան՝
 ոսկի հօտեր կը շարէ դաշտերու մէջ Նայիրեան :

Քանի կայան վիթխարի—խորհրդային արեւներ—
 ստեղծագործ մեր կամփով խաւարին դէմ ենք վառեր ,
 ու ջրանցքներ՝ լուսահիւս փերքւածի պէս փառաւոր
 անջուր դաշտերն ենք հանած իրենց վազէն դարաւոր :

Մեր վերելքի մեծ քափը երգող քանի՛ գործարան
 ծխնելոյզներ են հանած լուսարձակի մը նման .
 եւ ինչ շքեղ նուաճում , ինչ հոյակապ յաղթանակ—
 մեծ վերելքին են լծւած մարդն ու տարերք—ժամանակ :

Աշխատանքի մրցա՛նք է եւ բո՛ւռն արշաւ կառուցման ,
 պիրկ բագուկներ կը շարժին որպէս յուզած մի ովկեան .
 եւ կը վազէ վնռական՝ մեր պողպատեա դասակարգ
 դէպ անառիկ նո՛ր դիրքեր , դէպ յաղթանակ , դէպի փա՛ռք :

Մի նոր արեւստ , մի նոր կեանք խորհրդային , լուսաւոր
 բռնկեր է շողափայլ որպէս գարնան պայծառ օր .
 եւ այն պիտի դեռ շողա դարէ ի դար բոցավառ
 երբոր կարմիր Ապագան հրդեհներ է ողջ աշխարհ . . .

Անվերադարձ քանդեցին կարգերը հին , բռնակալ ,
 եւ չորս հովին յանձնեցին տէր , մենշէվիկ , գահակալ—
 ինչպէս բուքը կը տանի դեղնած քերթերն աշնային՝
 էնպէ՛ս փախան բանակներն ասպատակող Անտանտին :

Եւ կանգնեցար վեհօրէն , խորհրդային Միութի՛ւն ,
 երկաթակամ ու յաղթող—աչքերդ յոյսով պայդուն .
 եւ հեռաւոր հիւսիսէն մինչեւ կովկասն մեր չքնաղ
 ծփաց կարմիր դրօշը՝ վառած մուրմը եւ մանգաղ :

Այլ չկար տէր ու կատետ , չկար սոցեալ դաւաճան ,
 դաշնակն ու իր մավիզէր եւ մուսավաթ կուսգան .
 մնաց անոնց լոկ ստերն—կղեր , նեպման ու կուլակ—
 եւ յաղթական բանուոր—հին կարգն ըրած փլատակ . . .

Եւ գծեցիր դու պլանն յանդուգն՝ հանուր վաստակի .
 հոչակեցիր զօրակոչ հարւածային հնգեակի .
 ու վազեց կազմ , ջլապինդ ամեն բանուր , գիւղացի
 տնտեսական ճակատը—երջանկութեան եւ հացի :

Փոքորկավազ քո տեմպին , քո կուռ կամփին՝ բի՛ւր ողջոյն ,
 եւ հոյակապ վերելքիդ , խորհրդային Միութի՛ւն .
 հաքիւր ազգէ միակամ քո գովական փաջերուն ,
 բանուր , ռանջբար , մտաւոր ռազմիկներուդ՝ բո՛ց ողջոյն :

Պոէ՛մն էր այն դիւքական , որ գծեցիր բոցավառ՝
 փաղափներու , ըստեպի եւ լեռներու արեւառ ,
 Սիբիրի սառ դաշտերու , սահանքներու եւ կամփի ,
 ստեղծագործ հանճարի , յաղթանակի ու փառքի :

Այն նո՛ր աշխարհ , մի նո՛ր կեանք համայնավար , ներդաշնա՛կ
կը կերտես դո՛ւ փառանեղ մի քերթւածի հանգումակ—
տիտան ուժի կայաննե՛ր , անքիւ հիմնարկ գործարա՛ն ,
ոսկի հանդեր բերհառատ՝ փուած շարան առ շարան :

Եւ արծւի պէս քե՛ւ կտոնես դու նոր օրւադ վառ ծէգին
շուրջդ փուռդ քառսէն եւ սարսափէն հին կարգին ,
եւ հազար նո՛ր արեւներ կուգան վառել քո նամբան
մինչեւ ամբողջ աշխարհին բերես կարմիր ապագան :

Իրենց վերջին պայքարէն հին կարգին դէմ ոգեւար՝
բալոր երկրի բանորներն քեզ կը դառնան խանդավառ ,
ու կը դիմեն կուռ շարքով եւ կորովով աննկուն՝
դէպի կոհուն է՛ն վերջին եւ վնասկան յաղթութիւն :

Իսկ դո՛ւ պիտի բոլորես հազար , հազար հնգամեակ
մի՛շտ աւելի լուսաշող , մի՛շտ աւելի գոհունակ .
անդասակարգ աշխարհի փորձ դեկավա՛ր , շարունակ
պիտի պանծաս լուսաշող յաղթանակէ յաղթանա՛կ :

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ամենուրեք	15
Երգ Լուսարացի	9
Երկու Դրօշակի Տակ	28
Իմ Նոր Հայաստան	25
Խորհրդային Հայաստան	36
Հայաստանի Յաղթական Աշխատանքներն	34
Մայիս Մէկ	10
Միանիկեան	33
Նիադարա	11
Նոր Հորովէլ	27
Նոր Ռուսաստան	30
Պիտիլեակա	37
Ջան Կովկաս	31
Յոյցը	18
Յոյցը (նկար)	17
Փակած Գործարան	13
Քաղցարչաւ	20

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0365614

55224